

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE

Biblioteksdebatt från vänster

#4 2018 – 30 KR

NAZI FÖTT
i VÅRA
BIBLIOTEK

bis

Tidskriften ges ut av föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) och utkommer med fyra nummer per år. Artiklar i *bis* publiceras i efterhand som pdf-filer på BiS webbplats enligt Creative Commons Erkännande-DelaLika 4.0 Internationell (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) – om inget annat avtalats.

Utgivningen sker med ekonomiskt stöd av Kulturrådet.

Besök oss på webben

Hemsida: <http://foreningenbis.com>

Twitter: @foreningenbis

Facebook: <http://facebook.com/foreningenbis>

Kontakt

tidskriftenbis@gmail.com

Medlemskap och prenumeration

Medlemskap i BiS gäller i ett år och inkluderar prenumeration på tidskriften *bis* (fyra nummer).

- Ordinarie medlemskap: 250 kr
- Medlemskap för student, pensionär eller person utan full inkomst: 160 kr
- Stödmedlemskap: 500 kr
- Endast prenumeration: 160 kr
- Institutioner samt prenumerationer utlandet: 300 kr

Föreningens postgiro: 33 53 16-6.

Tryck

Ale Tryckteam AB

ISSN

0345-1135

Ansvarig utgivare

Lennart Wettmark

Redaktionsgrupp

Ida Holmlund, Charlotte Högberg, Stellan Klint, Martin Persson och Tobias Willstedt

Omslag

Tobias Willstedt

Grafisk form

Linus Mannervik

NAZI FRITT
i VÅRA
BIBLIOTEK

2018 #4

6. Körord
10. Bland folkbibliotek och högerextremister på årets Bokmässan
12. Människans, språkets och penningens värde
13. Socialistiska vårdarbetare
16. Hur öppen vetenskap blev big business. Intervju med Collijn-pristagaren Magnus Annemark
18. Stök på biblioteken inget nytt
20. Recensioner
30. Varför BiS säger nej till privatiserade bibliotek!

FÖRRA ÅRETS FJÄRDE NUMMER av *bis* innehöll ett av BiS svar i den då pågående debatten om biblioteksprivatiseringar. Nu, ganska precis ett år senare, är privatiseringsdebatten igång igen. Privatiseringsförespråkarnas retorik är i mångt och mycket densamma som tidigare. Den bygger på en relativisering av driftsformens betydelse och möjliggör för dessa debattörer att placera sig i en driftsformsneutral position, som är lätt att utmåla som sansad, balanserad och positiv. Därifrån är det relativt enkelt att tala som om en sådan "neutral" position vore icke-ideologisk, eller apolitisk. Den sammanfaller också med ett kompakt negligierande av de kritiska argument som lyfts fram mot privatiseringar, gång på gång.

Tyvärr är den här retoriken inte begränsad till borgerliga kommunpolitiker, utan tillämpas även av Svensk biblioteks-förening, vilket är synd. För att upprätthålla en driftsform-positiv hållning men samtidigt beskriva den som neutral krävs en hel del krumbukter, vilket den som läser föreningens inlägg i debatten hittills blir varse.

På sidan 30 i det här numret av *bis* sammanfattar Tobias Willstedt de starka argumenten mot det nedmonterade av folkbiblioteken privatiseringar innebär. Vi är många som kan se vilket hot privatiseringarna utgör mot biblioteken och som ser igenom privatiseringsförespråkarnas retorik. Att vara neutral till driftsform är att vara positiv till biblioteksprivatiseringar, oavsett hur mycket man krumbuktar sig.

Martin Persson, redaktör

Medverkande i detta nummer

Bengt Berg. Poet och förläggare. I höst aktuell med boken *Jag går där jag gick*, dikter och foton.

Charlotte Högberg. Bibliotekarie bosatt i Lund.

Efter tio år som kock sadlade **Henrik Johansson** om och skrev debutromanen *Av kött och blod*. Hans senaste roman heter *Raya* och kom ut våren 2018.

Verksam som litteraturkritiker och skrivpedagog.

Anna Jörgensdotter debuterade 2002 med romanen *Pappa Pralin*. Kom senast ut med romanen *Solidärer* (2017).

Verksam som frilansskribent och skrivpedagog.

Daniel Lind läser till bibliotekarie på distans i Borås. Han bor i Malmö och jobbar som

biblioteksassistent på diverse bibliotek runt om i staden.

Lena Lundgren. Bibliotekarie och tidigare utvecklingsledare vid Regionbibliotek Stockholm.

Eleonor Pavlov. Barnbibliotekarie i Lund som arbetar med inköp och förmedling av barnlitteratur.

Martin Persson. Arbetar med informationsinfrastruktur, bor i Malmö.

Röda Lina. *bis* ständiga samtidskommentator.

Tobias Willstedt. Bibliotekarie och webbredaktör åt BiS.

Karlstad stadsbibliotek. Foto: Jan Ainali (<https://commons.wikimedia.org/wiki/User:Ainali>), via Wikimedia Commons (CC BY-SA).

Bibliotekschef överklagar dom om brott mot grundlagen

Chefen för stadsbiblioteket i Karlstads kommun dömdes i mitten av oktober för brott mot grundlagen, då hon ansågs ha försökt eftersöka källan till en journalists uppgifter, skriver Sveriges Radio.

Brottet skedde i samband med en intervju med *Dagens nyheter* förra året. Journalisten ställde frågor om ett register över EU-migranter, som påstods ha upprättats på biblioteket, varpå bibliotekschefen ska ha frågat var uppgifterna kom ifrån.

– Genom att ställa en sådan fråga har man efterforskat källan eftersom det finns en risk att den man ställer frågan till faktiskt svarar vem uppgiftslämnaren är, sa Jens Kallmin, föredragande hos Justitiekanslern, till Sveriges Radio.

Tingsrätten ansåg att bibliotekschefen gjort sig skyldig till brott mot efterforskningsförbudet enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen och hon dömdes till 50 dagsböter.

Bibliotekschefen fick behålla jobbet och kommunen uppgav för Sveriges Radio att de hade fortsatt förtroende för henne. I början på november stod det klart att bibliotekschefen väljer att överklaga domen, rapporterar *Nya Wermlands-Tidningen*.

Värt att komma ihåg är att detta lagstadgade meddelarskydd och efterforskningsförbud gäller för offentligt driven verksamhet, och inte för exempelvis privatiserade bibliotek.

Misstankar mot Overdrive efter vunnen upphandling

I somras stod det klart att den amerikanska leverantören Overdrive vunnit Sveriges kommuner och landstings upphandling om inköp av e-böcker till biblioteken, över konkurrenter som Axiell Media. Anledningen var att Overdrive kunde erbjuda lägst pris, 30 procent lägre än Axiell Media, skriver *Dagens Samhälle*.

SKL Kommentus Inköpscentral tecknade den 1 oktober ramavtalet med Overdrive, men inte långt därefter stoppades det tillfälligt, skriver *Dagens Samhälle*. Detta efter att Axiell Media öppet ifrågasatt det utbud som Overdrive påstod sig kunna erbjuda i sitt svar på upphandlingen. På listan från Overdrive till upphandlaren över det utbud som skulle finnas tillgängligt till fast pris minst ett år framöver fanns många stora svenska förlag med. Men några avtal fanns inte färdiga med de svenska förlagen, menade Axiell Media efter att ha varit i kontakt med förlagen.

”Det har nu kommit till vår kännedom att nära samtliga av dessa förlag saknar avtal med Overdrive eller med någon eventuell underleverantör för distribution till bibliotek till dessa fasta priser.”, skriver Eva Houltzén, vd för Axiell Media i *Svensk Bokhandel*.

Dessa påstådda oegentligheter med avtalet ledde till att det stoppades och en utredning om eventuellt avtalsbrott inleddes. I mitten av november var ramavtalet igång igen, eftersom inga oegentligheter hittats med titlarna som listades i anbudet som Overdrive vann upphandlingen med. Nya titlar som Overdrive ännu inte hade avtal för hade dock funnits med på en senare utbudslista, vilket enligt SKL Kommentus berodde på den mänskliga faktorn.

”Våra folkbibliotek är basen för en demokratisk kulturpolitik. De ska inte drivas av privata intressen. Deras uppdragsgivare ska vara medborgarna. Den oerhörda styrkan i folkbiblioteken är att de ingår i ett nationellt system. Med ditt lånekort kan du gå in på vilket folkbibliotek som helst och du har tillgång till, inte bara böckerna i det biblioteket, utan alla böcker i hela vårt bibliotekssystem. En privatisering är första steget mot att slå sönder detta fantastiska och väl fungerande system.”

skriver Per Sundgren, kulturborgarråd (V) i Stockholm 1988–1991, i *Mitt i Stockholm*.

Biblioteket som verb

I en artikel i *Journal of the Association for Information Science and Technology* argumenterar Johanna Rivano Eckerdal, forskare i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet, för en teoretisk förståelse för biblioteket som något som aktivt skapas och omskapas. För att understryka den avgörande rollen biblioteket fyller i samhället, konceptualiseras det som ett verb och *to librarize*, i svensk översättning *att biblioteka*, föreslås som nytt begrepp:

By understanding the library as a verb, change is inevitable and always present. Several elements, human and nonhuman, take part in the becoming of the library. To actively engage in shaping the development is then part of the professional performance of librarians. [...] Theoretically, the suggested framework aims at further previous critical research on public library development by adding a more prominent proactive role to the institution and the profession. Adopting an ontological positioning of the library as a verb, as an ongoing performance, change is constant and not, as in previous critical research, a reaction to an external pressure. With regard to practice, the presented conceptualizing of libraries as a verb and its implications for librarianship as a possible active agent for radical democracy within society are offered as articulations of resistance.¹

¹ Rivano Eckerdal, J. (2018), Equipped for resistance: An agonistic conceptualization of the public library as a verb. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. <https://doi.org/10.1002/asi.24069>, s. 8.

Norska folkbibliotek får miljonstöd för arbete mot barnfattigdom

Kulturdepartementet i Norge har beslutat att tio miljoner norska kronor ska gå till att stärka folkbibliotekens arbete för att motverka barnfattigdom, skriver *bibliotekutvikling.no*. Pengarna har förmedlats till projekt vid tretton olika bibliotek, för insatser som att anställa unga som aktivitetsledare i områden med hög barnfattigdom, att involvera barn och unga i utformningen av biblioteksutbudet, köpa in medier och utrustning för verksamheter i låginkomstområden och för att stärka samarbetet med andra organisationer.

– Bibliotekene arbeider kontinuerlig for inkludering og deltakelse ved å aktivisere og skape tilhørighet for barn og unge, uavhengig av foreldrenes økonomi. Disse midlene gir bibliotekene mulighet til å prøve ut nye veier i dette arbeidet, säger nationalbibliotekarie Aslak Sira Myhre till *bibliotekutvikling.no*.

Körord

Det började med arbete.

Det började med insikten om att det inte går att klassresa från sin kropp.

Första dagen är nyckeln. Då får man absolut inte sova för länge.

Men man kan aldrig glömma hur man gör sig osynlig eller farlig, vilken blick som betyder att någon vill äga dig eller vilka ord som skyddar dig från knytnävar.

Lojalitet kan vara att sträcka på sig på fotografier som sprids på internet.

En sluten värld, där alla förväntades ställa upp för varandra och där cheferna med aggressiv ton och nedlåtande kommentarer fick en att göra som de ville.

Hatet mot min arbetsköpare visste inga gränser.

Kastmärket i pannan.

Mitt emot en stressad allmänläkare som har ögonen klistrade på datorskärmen gäller det att framställa sina kroppsfunktioner på ett sätt så att personen på andra sidan skrivbordet anser att det är värt att göra något åt problemet.

Det gäller att veta vart man vill när man sitter där, man ska veta allting själv, fast aldrig låtsas om att man vet, då går det käpprätt åt helvete, direkt.

Du föds naken och med hjärnan oskyddad.

Det finns ord för sådana som dig.

Du måste inte acceptera.

Du börjar röka fastän du inte tål det.

Du är entalet

bland

flertalet.

Du talar om din kropp som om den saknar betydelse. Tänk om din avdelnings röda siffror hänger ihop med din kropps förfall?

Mitt i leken skiftas våra roller

Men du, du är snäll du, öppnas knytnäven upp till kramhand,
och på sekunden byter vi placering i rummet.

Du är en av de tusentals arbetande händer, runtomkring, som finns där
i arkivet.

Biljetter klipps i givakt framför brinnande minnen.

Det gäller att lirka med dom som om dom vore av glas.

De njuter på något sätt av att bonda med sina klienter genom att
behandla oss som betjänter.

Vi ska ha en begravning, säger de. Vi ska begrava den här
arbetsplatsen. Alla ska få säga vad de känner.

Efteråt pratar de inte om det. Det gör för ont. Är för skamligt. De som
rusade ut ur rummet slapp påföljd trots arbetsvägran.

Jag har blåmärken över hela mina ben.

Varje sommar lär jag upp dom, varje sommar vet jag att nästa gång jag
ser dom låtsas dom att dom inte känner igen mig.

Ögonblicket när jag släppte förhoppningen om en förestående klassresa
är kanske det mest förlösande i mitt liv.

Jag har ett skosnöre i fickan och ett behov av att reparera min själ.

I slutändan har jag alltid funnit mig själv lågt värderad, utbytbar och
knappast viktigare än någon annan massproducerad skruv i maskineriet.

Jag blir mitt monster, ett ensamt monster mitt i natten.

Efter den dagen har jag suttit här.

Kroppen har ljud.

Sista stunden på jorden vill hon inte tillbringa värnlös i ett rum kvavt av
folk som skäms över henne.

Hon hade nog läst varenda bok i småbarnspedagogik som fanns.

Hon gick hem och drack sig full.

Vi ska ta upp det på morgonmötet idag.

Vi tror det är naturligt hur huskropparna separerar folk från folk

Vi är organiserade efter valuta.

Vi klär oss i dessa kroppars arbete.

Vi den namnlösa massan, härstammande från dessa listor, det ändlösa
antalet, tusentalets anonymitet.

Mobboffret, skolkaren, den misslyckade diversearbetaren och
skrubbsupande, sparkade skolvaktmästaren.

Det är vi som är den absoluta ekonomin.

Vi är förutsättningen.

Det måste vara sant eftersom motsatsen inte går att bära.

Man gör ändå sitt bästa och försöker överleva till dess något förändras.

men jag tror

hela stan

drömde i natt

om att vara mer värda

Vi är en enda stor

meditation

över människovärdet

Det provocerande i att få höra att vi ska sätta gränser. När det
egentligen är andra som istället borde öppna sina gränser. Känslan av
att den här världen inte bär, inte kan hårbärgera allt lidande. Och inte
våra kroppar heller.

Kroppen ska repetera kroppens rörelser, kroppen ska göra vad den kan,
göra vad den ska. Jag ska låta den göra det, tvinga den, vi ska tvinga
dem att gör det de ska.

Arbetskroppen insydd i vårdkroppen arbetarklass, ordklass femininum

De som måste sjukskrivas, avskrivas från samhället. De besvärligt
utarbetade

Hon ska töja, stretcha, böja.

Hon kan lappa och lappa och lappa. Det är hon bra på, det har hon
tränat på i generationer. Det är att drömma som är svårt och nytt och
främmande.

Vi ska hålla oss längst ner och svälja skiten från stuprören. En vacker
bild till nästa Powerpoint.

Ibland kunde han inte komma ifrån att företaget av snålhet behöll gamla
irrationella arbetsmetoder och uttjänta trånga byggnader.

Det kan sägas att alla människor är jämlika, det kan sägas flera gånger.

Runt omkring pågick våren för fullt. Aprilsolen sken från en nästan
helblå himmel.

Jag vet inte hur länge det är tänkt

att jag ska hålla för det här.

Ingen märker något.

Ingen saknar mig.

Om jag inte säger nåt så får jag kanske jobb nästa månad med.

Det här konstanta underpresterandet skapar en stor börda för oss när vi planerar jobb. Vi sitter ju i samma båt.

Jaha, du trodde du kunde bli någon annan,

kanske till och med bli någon,

bara för att du tog dig loss från den plats

som du aldrig kunnat andas i.

Uppe på taggtråden, som krönte det höga stängslet
en bit bort, satt två skator. De turades om att flyga ner
och rycka i en krokig pinne som satt fast i ett buskage
nedanför.

Vi var generalister. Vi var utbytbara.

Vi var specialister. Alla skulle fördjupa sig.

As soon as you're born they make you feel small

Ett slott till mig,

ett ruckel till dig.

Bakom ögonlocken sprejar mitt tonårsjag i eldskrift:

STATEN FUCKAR MED MIN HJÄRNA.

Något går sönder i oss alla när ett samhälle arbetar så
hårt med att stänga ute vissa människor.

Du var med mig på Rockarspsvägen
när våra drömmar råkade snudda vid varandra
och min bröstborg hävde sig på ett överkligt vis.

Jag tar mod till mig, stryker ömt hans orakade kind.

din kropp är ingen maskin,

du är inte utbytbar i denna världen

Jag lovar dig, ingen ska få ta vår nyfikenhet.

Jag har funderat på klassresor och detta att vi är i en helt
annan position än våra mammor, med andra privilegier och
möjligheter.

Rösterna som hördes och som sa, att såhär ska vi inte
ha det. Varken idag eller imorgon. Att dom enda som kan
ändra på det här, det är vi.

Körordet är tidigare publicerat i föreningen Arbetarskrivares senaste bok Jag har tänkt mycket på oss och våra utmattade kroppar (Föreningen Arbetarskrivare, 2018). Det är uppbyggt av meningar lånade från antologins texter och sammanflätade av redaktörerna Henrik Johansson och Anna Jörgensdotter.

Bland folkbibliotek och högerextremister på årets Bokmässan

Årets Bokmässan ägde rum
27–30 september. Tobias Willstedt
rapporterar för bis räkning.

Bokmässan 2018. Foto: Dick Gillberg

BOKMÄSSAN I GÖTEBORG UPPGES vara Nordens största kulturrevenemang och arrangeras av Svenska Mässan, en privat stiftelse som också äger Bokmässan som koncept. Mässan äger rum varje år och vi kan låta det vara osagt om det verkligen är det största nordiska kulturrevenemanget men det är definitivt det största evenemanget i bok- och biblioteksbranschen. Jag har själv varit på mässan ett antal gånger sen jag läste till bibliotekarie i Borås i början på 2000-talet, ibland med olust eftersom Bokmässan tidvis har känts mer som en kommersiell marknad än en plats för litteratur och bildning. I år var det dock återigen dags för mig att göra resan till Göteborg för att besöka mässan, olustigt eller ej.

Mycket vatten har flutit under broarna sen sist jag gick på mässgolvet. Precis som många andra institutioner i samhället har Bokmässan inte varit besparad manipulationer och angrepp från högerextrema intressenter. Vi kan backa bandet till 2017, då Bokmässans ledning för andra året i rad lät tidningen *Nya Tider* ställa ut. Tidningen är känd för sin högerextremistiska prägel och koppling till nazistiska Nord-

iska motståndsrörelsen (NMR), en grupp vars medlemmar ligger bakom både attentat och grova våldsbrott i Sverige och våra nordiska grannländer. Ett stort antal förlag, besökare och författare bojkottade Bokmässan på grund av *Nya Tiders* närvaro (med tillhörande demonstration på Göteborgs gator från kompisarna i NMR). Föreningen BiS var en av dem som valde att helt avstå mässan. Bojkottens genomslag var stort – Bokmässan förlorade var femte besökare 2017.

Efter denna kantstötning var det tydligt att mässan behövde en ny riktning. Så hur agerade man? Efter ett internt analysarbete konstaterade ledningen att besökarna överlag var nöjda med sin upplevelse av mässan 2017, men att alltför mycket uppmärksamhet kom att ägnas åt en enda fråga: den om tidningen *Nya Tiders* deltagande. Deltagandet hade blivit en symbolfråga och innebar att Bokmässans innehåll hamnade i skymundan, att organisationen inte kunde ägna sig åt sitt uppdrag och att mässan inte kunde utvecklas.¹

Som konsekvens av sina analyser fattade ledningen inför årets mäsas ett antal beslut. *Nya Tider* nekades att ställa ut 2018. Deras deltagande hade fått för mycket uppmärksamhet. Vidare ville man hitta tillbaka till läsningen och sätta läslust i fokus. Detta yttrade sig i nya inslag för årets mäsas, som deckarsatsningen Crimetime Göteborg, en ytterligare satsning på serier samt en utökad barnsalong. Slutligen ville man genomföra en nysatsning på fortbildning för skola och bibliotek. Lärare och bibliotekarier är traditionellt sett Bokmässans största besöksgrupper och 2018 satsade man på Bokmässan som en stark plattform för kompetensutveckling för dessa grupper.²

När vi sitter med facit i hand kan vi se att man efter dessa beslut lyckades hyfsat med att återställa mässans position efter 2017. Utställarna vittnar om väldigt god försäljning under årets mäsas och antalet besökare ökade igen, även om man inte nådde ända fram till gångårs rekordsiffror.³

Folket i Bild/Kulturfront ger plats åt *Nya Tider*

Det är tydligt att Bokmässan fortfarande är en arena som den yttersta högern intresserar sig för. Förlaget Alternamedia, som bland annat ger ut *Nya Tider*, hade tidigare under året ansökt om tillstånd för en alternativ mäsas på Heden samma datum som den stora mässan. Som arrangörsnamn stod Jan Sjunnesson, tidigare chefredaktör för SD-anknutna tidningen *Samtiden* och ett antal privatpersoner. Bland annat Kent Ekeröth och Lars Vilks var tillränkta som talare. Men

1 Läs mer om Bokmässans analys och inriktning för 2018 här: <https://bokmassan.se/2017/11/inriktning-bokmassan-2018-klar/> (besökt 2018-11-11).

2 Ibid.

3 Sajtten *Boktugg* skriver om årets Bokmäsas: <http://www.boktugg.se/2018/09/30/bokmassan-2018-antalet-besokare-lyfte-men-en-bit-kvar-till-tidigare-nivaer/> (besökt 2018-11-11). Statistik finns också att hämta på Bokmässans egen hemsida: <https://bokmassan.se/for-press/pressmaterial/statistik/> (besökt 2018-11-11).

Göteborgs stad valde till slut att avslå ansökan efter avrådan från polisen, så denna alternativa mässan blev aldrig av.⁴

Men historien slutar inte där. Mot bakgrund av att extremhögern inte fick vara med på mässan och att den alternativa högerextremistiska mässan inte fick tillstånd att gå av stapeln så upplät medlemmar i vänsterorganisationen *Folket i Bild/Kulturfront* plats åt *Nya Tider* i sin monter på Bokmässan. I yttrandefrihetens namn fick *Nya Tidens* Chefredaktör Vávra Suk tala i *FiB/Kulturfronts* monter, vilket får sägas vara uppseendeväckande.

Styrelsen i *FiB/Kulturfront* meddelade senare att beslutet att låta Vávra Suk framträda i montern inte var förankrat, men verkar ändå ställa sig bakom principen att låta honom prata. Det var med andra ord inte ett glasklart avståndstagande, och man kan ställa sig frågande till var *FiB/Kulturfront* egentligen är på väg.⁵

Biblioteken på mässan

Hur var mässan för biblioteken? Jag kan inte påstå att jag märkte av den annonserade extra satsningen på biblioteken (vilket inte betyder att det inte gjordes en sådan) men däremot så uppfattade jag att Bokmässan litegrann valde att spela med säkra kort. De biblioteksfrågor som förekom mycket i seminarieprogrammet, exempelvis, hade mycket att göra med de stora pågående projekten och satsningarna: Stärkta bibliotek, det digitala kompetenslyftet Digitalt först och Nationell biblioteksstrategi.

Något som särskilt fängade mitt intresse var när forskaren Katarina Michnik från Borås högskola i ett kort pass på biblioteks- och berättarscenen presenterade sin doktorsavhandling om folkbibliotekens roll: *Samhällets allt-i-allo? Om folkbibliotekens sociala legitimitet*.⁶

Enligt Michnik innebär social legitimitet för en organisa-

tion att den upplevs vara trovärdig, förutsägbar och att den uppfyller det som förväntas. En organisations sociala legitimitet beror alltså på hur den upplevs vara, oavsett vad den egentligen är. Med avstamp i detta studerar Michnik hur folkbibliotekens legitimitet skapas och utmanas genom de verksamheter som folkbibliotek erbjuder sina användare.

Michniks forskning anknyter till de offentliga diskussioner som förts om folkbibliotekens funktion och uppgift. Åsikter som har yttrats i media har sträckt sig från att folkbibliotek ska vara en tyst och lugn plats avsedd för läsning till att de ska vara ett dynamiskt rum som uppmuntrar användarna till kreativitet och deltagande. Två olika bilder av folkbibliotekens verksamhet, som ofta beskrivs i något slags motsatsförhållande.

Vad gäller folkbiblioteken får de sin sociala legitimitet huvudsakligen från idén om det mer traditionella folkbiblioteket, det vill säga en plats där läsning står i fokus och litteratur i analogt format förmedlas. Ni som läser denna text vet ju att detta arbete bara är en del av folkbibliotekens många verksamheter. Utöver läsfrämjande insatser arbetar folkbiblioteken i stor utsträckning för att främja digital delaktighet, folkbildning och har ett brett främjande av kulturella aktiviteter.

Finns det något problem med detta? Om läs- och litteraturfrämjande är framträdande bekräftar de en begränsad bild av vad ett bibliotek är eller kan vara och då riskerar andra verksamheter att bli osynliggjorda. Michnik menar att många har en föråldrad bild av vad ett modernt folkbibliotek erbjuder. Vad som erbjuds i dag är helt enkelt inte känt trots att biblioteken har utvecklats och möter många nya behov.

Det här tyckte jag var intressanta tankar om var folkbiblioteksverksamheten befinner sig idag, i allmänhetens och i medias ögon, och kanske också i delar av professionens. Folkbiblioteken har förändrats med tiden men det speglas inte i hur verksamheten uppfattas. Därför hör vi ju också ibland att folkbiblioteken inte är relevanta eftersom böcker och läsning sägs finnas i var mans hem numera (ett påstående som visserligen går att bestrida på goda grunder). På gott eller ont är dock folkbibliotekens uppdrag idag mycket bredare än så, utan att det är uppenbart för alla.

⁴ ETC rapporterar om planerna på en alternativ högerextremistisk Bokmässa: <https://goteborg.etc.se/inrikes/nya-tiders-bokmassa-por-tas-fran-heden> (besökt 2018-11-11).

⁵ Läs *FiB/Kulturfront* om detta: <http://fib.se/article/beslutet-att-laata-vavra-suk-medverka-montern-var-inte-foerankrat-i-styrelsen>, <http://fib.se/article/styrelsens-uttalande-om-fib-k-och-bokmaessan> (besökta 2018-11-11).

⁶ Michniks avhandling är tillgänglig på <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hb:diva-13839>.

Människans, språkets och penningens värde

DET SPRÅKLIGA ARBETET är en komplex verksamhet, som har både med tid och ord att göra. Det är ju inte bara så att arbetet pågår medan man skriver eller läsande gör en research, utan lika mycket när man inte sitter bakom tangentbordet. När man strövar kring på stan i jakt på en lunchrestaurang, när man sitter i tågkupén och blickar in i en förbiflimrande årstid eller tjuvlyssnar på ett samtal intill, när man helt enkelt är mottagare av mellanmänsklig kommunikation eller sysselsatt med sina egna, fritt svävande tankar. Språket arbetar i oss utan att vi är helt medvetna om det, vi vadar i språket i vår vardag. Men under nedtecknandet av ord och meningar är det själva mötet mellan mig och språket som får sitt uttryck, först då lämnar språket mig och blir en text bland alla andra texter.

Det känns som om detta försök att beskriva skrivprocessen och kontakten med själva språket inte alls är giltig när det gäller ordbruket för politiker i desperat jakt på en regeringsbildning. Talmannen har under några molokna och disigt grå höstveckor talat om sin verktygslåda, där de språkliga verktygen verkligen lyser med sin frånvaro. Adjektiven "ödmjuk" och "tydlig" har surrat som knottsvärmar och sandlådan har missbrukats så till den milda grad. Alla dessa partiledarintervjuer i jakt på de nyheter som inte finns har framstått som meningslösa skuggfäktningar i vårt arma fosterland. Man nöter helt enkelt ner språket i den parlamentariska strumplästen!

Den valrörelse som föregick det regeringslösa tillståndet handlade till stor del om allt annat än ideologi och grundläggande värderingar. Det kretsade som vanligt runt helt andra värden än de fundamentalt mänskliga. Eller de för hela planetens framtid livsavgörande klimatfrågorna. De som redan har vill ha mer, på de fattigas bekostnad. Jobbskatteavdrag mot sjukersättnings, bostadsrätter mot brist på hyreslägenheter, stad mot landsbygd, innerstad mot förort, rik mot fattig. Det handlar inte bara om privatisering utan också om samhällets primitivisering, där den starkes rätt skall råda på den svagas bekostnad.

Ibland får man söka tröst i gamla tiders tankar. Bondediktaren Arne Garborg levde i södra Norge för drygt hundra år sedan. Född den 25 januari 1851 i Time kommun på Jæren, död 14 januari 1924 i Asker. Han växte upp i ett strängt pietistiskt bondehem, utbildade sig till lärare innan han började skriva journalistiska texter. 1873 kom han till Oslo och blev en stridbar förkämpe för nynorsk, språket som bygger på de gamla dialekterna och som än idag är det andra officiella språket i Norge, vid sidan av bokmål. Med romanen

Bengt Berg. Foto: Yimei.

Bondestudentar (1886) bidrog han till den realistiska berättarkonsten och diktsamlingen *Haugtussa* (1895) hör hemma i den norska nationallitteraturen. Här finns såväl kärlekslyrik, naturdikter och samhällskritik.

En Garborgsdikt har något viktigt att säga oss även idag.

*Man kan köpa sig mat,
men inte matlust,
droppar men inte hälsa,
mjuka sängar, men inte sömn,
grannlåt, men inte trivsel,
nöje, men inte glädje,
kamrater, men inte vänskap,
tjänare men inte trofasthet,
gråa hår men inte ära,
lugna dagar men inte frid.
Skalet av allting kan man köpa för pengar.
Men inte kärnan, den är inte till salu.*

Bengt Berg

Hej
socialistiska
systerorganisation!

Socialistiska vårdarbetare

BiS är inte ensam i sin roll som vänsterorienterad yrkesförening, flera liknande grupper finns inom andra professioner. bis genomför under 2018 en enkät där vi intervjuar andra socialistiska yrkesorganisationer om vilka frågor de arbetar med och hur de ser på sin organisering. Här är Socialistiska vårdarbeters svar.

Hur länge har ni funnits och hur bildades ni?

– Socialistiska vårdarbetare är en nystartad grupp som hunnit ha fem möten under hösten 2018. Initiativ togs på Socialistiskt vårdläger våren 2018 ur en önskan om att som vårdarbetare enas över professionsgränser utifrån en uttalat socialistisk position och vision.

Vilka är era viktigaste frågor och hur ser er organisering och aktivism ut?

– Som sagt är vi en nystartad grupp. Så här långt är det framför allt två arbetsgrupper som kommit igång. En grupp som utforskar hur en socialistiskt organiserad vård kan se ut och en arbetsgrupp där deltagarna jobbar för att stötta och peppa varandra att organisera sig med kollegor för förändring på sina respektive arbetsplatser.

Hur ser ni på er organisering i relation till exempelvis fackförbund, politiska partier eller andra utomparlamentariska nätverk? Vad är fördelarna med att organisera sig i den form ni gör?

– Vår ambition är att vården, och i förlängningen samhället, ska förändras i socialistisk riktning. Denna ambition är överordnad en specifik metod eller organisationsform. Återigen är vi i inledningsskedet, våra praktiker och organisationsformer kommer utkristalliseras längs vägen.

Malmö Stadsbibliotek
Filial 5, Kirseberg

Malmö St.

DAGBOKEN NOVEMBER

Att arbeta läsfrämjande på ett högskolebibliotek, är det nödvändigt?

I tankar kring det läsfrämjande arbetet och själva nyttan av läsning så förknippas det oftast med folkbibliotekens funktion och verksamhet. Kanske är det naturligt eftersom det lustfyllda läsandet så ofta hänger ihop med att gå till biblioteket, dvs. kommunbiblioteket, och låna några spännande böcker, främst kanske skönlitteratur och biografier.

Men hur är det då med det läsfrämjande arbetet när det gäller andra bibliotek med andra funktioner?

Min tvärsäkra övertygelse är att läsfrämjande arbete **alltid** är viktigt. Men på specialbibliotek och på universitets- och högskolebibliotek faller ofta tanken på själva "läslusten" bort eftersom biblioteksverksamheten där främst är nyttoorienterad och skall genomsyras av fakta, helst granskad. Eftersom jag har en hel del år bakom mig i den mer vetenskapligt orienterade biblioteksbranschen vet jag att uppdraget som bibliotekarie i första hand är att serva studenter, lärare och forskare med det material de behöver. Plats för något slags lustfyllt botaniserande i litteratur är oftast inte relevant. Här är det istället effektivitet och vetenskaplighet som gäller och bibliotekariens främsta uppgift är att göra informationen tillgänglig för användarna.

Men hur är det då med den generella diskussionen om bibliotek och dess eventuella nödvändighet, när den någon gång kommer upp i media?

Det händer, kanske inte så ofta men dock, att folkbibliotekens verksamhet står i fokus och det är förstås bra när så sker eftersom det är där den största risken för besparingar och nedläggningar finns. Men tyvärr handlar debatten ofta om huruvida utlånen ökar eller minskar eftersom det är något som konkret kan mätas vilket i sig påverkar budget, personaltäthet m.m. Ibland kan också debatten handla om bibliotekariernas möjlighet att välja vilken litteratur som ska finnas på hyllorna. Men det media ofta glömmar är det breda utbud som biblioteken generellt erbjuder. För olika grupper av användare betyder biblioteken så mycket mer, folkbiblioteken är ju trots allt den mest omfattande och populära kulturinstitutionen i vårt land.

LÅNETID

högst dagar

ÄTERLÄMNAS Å-

enast den 2018 -10- 0 3

Klassifikationssystemets huvudavdelningar

A	Bok- och biblioteksväsen	O	Samhälls- och rättsvetenskap
B	Allmänt och blandat. Allmänna uppslagsverk/encyklopedier, Citatsamlingar, Böcker om föreningskunskap och mas	P	Teknik, industri, kommunikati
C	Religion	Q	Ekonomi och näringsväsen
D	Filosofi och psykologi		
E	Uppfostran och undervisning		
F	Språkvetenskap		
G	Litteraturhistoria		
H	Skönlitteratur. Romaner, no skådespel m.m.		
I	Konst, musik, teater och film		
J	Arkeologi		
K	Historia		
L	Biografi med genealogi. Memu		
M	Etnografi och folklivsforskning		
N	Geografi		
- Men hur är det då med den generella bibliotek och dess eventuella nödvä gång kommer upp i media?
- Det händer, kanske inte så ofta men folkbibliotekens verksamhet står i förstås bra när så sker eftersom de risken för besparingar och nedlägg handlar debatten ofta om huruvida u minskar eftersom det är något som k i sig påverkar budget, personaltät och så debatten handla om bibliotek

Lämna tillbaka böckerna i tid!
Andra behöver dem. Och tänk
på att det kostar både arbets-

Tf

STANDARDIS SSIONEN i S guide

067 45 08 0121

GUID

INTERNATIONAL

C L I E

LUNDS STADS BIBLIOT
FIL. 8 DALBY

MALMÖ STADS BIBLIOTEK - runt om i stan

Låntagarnummer

Sommartid- lästid

Under sommaren får du

lånade

För böcker

6 veckor

Mot slutet av sommaren

4 veckor.

Bellevuegårdsbibliotek

2 maj-31 augusti

måndag-fredag

lördag

Men hur låter då debatten när det gäller andra typer av bibliotek?

Eller förekommer någon debatt, allmän eller i media, när det gäller andra typer av bibliotek, exempelvis på universitet och högskolor?

Om jag inte är helt ute och cyklar så pratas det mycket sällan eller så gott som aldrig om andra kategorier än folk- och skolbibliotek. (Sjukhusbibliotek t.ex. nämns nästan aldrig.) Lite synd kan tyckas eftersom de är delaktiga i de flesta utbildningar, sörvar med underlag till utredningar m.m. Exempelvis har en rad myndighetsbibliotek under senare år försvunnit utan att det väckt några större rubriker, inte ens i biblioteksvärlden. Jag tänker exempelvis på Statistiska centralbyråns bibliotek i Stockholm, eller SIDA:s bibliotek. Visserligen skrevs om SCB:s bibliotek i Biblioteksbladet, men då var nedläggningen redan ett faktum. De som jobbade där var experter på att finna statistiskt material och till stor hjälp för många forskare inom olika ämnen.

En annan tanke som slår mig är om studenter på högskola och universitet över huvud taget förväntas läsa något annat än den obligatoriska kurslitteraturen?

Kanske hinner de inte eftersom att många studenter tyvärr måste jobba extra för att studielånen är för låga. Men efter att i många år ha jobbat på högskolebibliotek av olika slag kan jag inte låta bli att tycka att UKÄ (Universitetskanslersämbetet) kanske har missat något när de utvärderar nivån på lärosäten och utbildningar. Allmänt känt, omfattande forskning pekar också på detta, är att just läsning, gärna av skönlitteratur och biografier, höjer kompetensen på ett flertal utbildningar. Läsning är alltså en möjlig väg att höja nivån på svenska studenter resultat/prestation och biblioteken skulle här kunna spela en ännu större roll.

FÖRMEDLING AV LÅN

Bokens författare

Bokens titel

Bokens upplaga

För tidskrift

Samverkan inom utbildningar och ämnen som humaniora, samhällsvetenskap eller medicin/hälsa är betydligt mer etablerat i andra länder som USA och Storbritannien. Inom vården talar man nu alltmer om Biblioterapi och Medicinsk humaniora (medical humanities).

Det läsfrämjande arbetet i alla typer av biblioteksmiljöer fyller en minst sagt viktig roll och funktion som skapar tillfällen för bibliotekarier framöver att arbeta på flera spännande arenor.

Källa (om sökt arbete inte kan bekräftas, markera med * i rutor för utvalda källor)

Namn

Adress

Postnr och Ort

GREENE

Makt och härligheten

Röda Lina.

Datum angiv

Lämna

2018-10-03

2018-10-2018

Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under

dansk tid.

se Schalling, E.

Hur öppen vetenskap blev big business. Intervju med Collijnpristagaren Magnus Annemark

För de stora kommersiella förlagen sågs open access-rörelsen, vars mål är att vetenskap ska vara fritt tillgänglig på nätet, till en början som ett hot. Nu säger sig de flesta stötta öppen vetenskap och det finns möjligheter att publicera sig open access i någon form hos de flesta stora vetenskapliga förlagen. Vad var det egentligen som hände? Magnus Annemark har tilldelats året Collijnpris för sin masteruppsats, i vilken han undersöker hur open access gick från att ses som ett hot till att bli ett mainstreamkoncept.

Text: Charlotte Högberg

Magnus Annemark tar emot Collijnpriset vid Sveriges biblioteks utmärkelser på Kulturhuset i Stockholm. Foto: Elisabeth Ohlson Wallin.

VARJE ÅR DELAR Svensk biblioteksförening ut Collijnpriset till den som skrivit föregående års bästa uppsats inom biblioteks- och informationsvetenskap, och som är av intresse för verksamheten vid landets forskningsbibliotek och/eller informationsförsörjningen till högre utbildning, forskning och utveckling. I år gick priset till Magnus Annemark för uppsatsen "Open Access och Big Business: Hur Open Access blev en del av de stora förlagen".¹

Uppsatsens syfte är att öka förståelsen för hur stora förlag har hanterat open access-rörelsen och vad förändringarna inneburit för förlagens affärsmodeller. Den springande punkten är hur open access (OA) blev en del av de stora vinstdrivande förlagens verksamhet. Magnus Annemark närmar sig svaret på den frågan genom att undersöka språket i förlagens kommunikation utifrån två delfrågor: Hur har förlagens interna och externa kommunikation beträffande OA förändrats över tid? Och vilka olika strategier för att hävda sitt värde och legitimitet i systemet för vetenskaplig kommunikation kan skönjas utifrån denna kommunikation?

Det undersökta materialet utgörs av nyhetsbrev och dokument författade av AAP (Association of American Publishers) och STM (International Association of Scientific, Technical, and Medical Publishers), två stora intresseorganisationer som företräder vetenskapliga förlag. Språket i den första perioden präglas av ett uppskruvat tonläge med konflikt och protest

¹ Uppsatsen finns tillgänglig på <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/8923551>.

mot OA. Förlagsindustrin lyfts fram som en oundgänglig del av vetenskaplig kommunikation och stor fokus ligger på att hävda sin legitimitet. Under den andra perioden är språket mer dämpat och OA beskrivs också med positiva ordalag. Kompromisser och konsensus har uppnåtts på en policy-nivå.

På vilket sätt förändrades kommunikationen från förläggarorganisationerna över tid?

– I materialet jag undersökte var den tydligaste förändringen att förläggarorganisationerna, främst den amerikanska förläggarorganisationen, slutade bedriva kampanjer mot OA och OA-mandat. Jag skrev till exempel om PRISM, en kampanj under 2000-talet som syftade till att svärta ner hela OA-begreppet genom att förknippa det med kaos och osäkerhet. Den sortens PR-kampanjer förekommer inte längre. Sedan blir OA allt mindre förekommande överhuvudtaget i just mitt material efter omkring 2012, säger Magnus Annemark.

Vad ser du som det huvudsakliga motivet till att förlagen blev mer vänligt inställda till open access?

– Jag menar att det har att göra med att hybridmodellen har blivit den gängse modellen för olika OA-mandat sedan runt år 2012. Förläggarorganisationerna, särskilt STM Association, har drivit en linje att de inte bryr sig om vilken modell som förordas av lagstiftare så länge den är ”hållbar”. Hybridmodellen råkar vara synnerligen hållbar, i meningen att förlagens intäkter inte hotas nämnvärt.

– Vidare tror jag det finns en diplomatisk aspekt i det hela, det är viktigt för förlagen att de uppfattas som en väsentlig del av vetenskapssamhället, inte som en fiende. När OA blev ett etablerat begrepp med en positiv klangbotten för många forskare var det svårt att inte framstå som en skurk när man motsätter sig hela konceptet. Men den viktigaste faktorn är i min mening den ekonomiska aspekten, att förlagens vinster förblir intakta genom hybridmodellen, säger Magnus Annemark.

Hybridmodellen innebär att forskare betalar en avgift (APC, article processing charge) för att publicera sin artikel fritt tillgänglig i en prenumerationsbaserad tidskrift. Modellen motiveras av förlagen som nödvändig för att bekosta produktion och redaktionellt arbete när artiklar och böcker blir öppet tillgängliga för alla. Denna modell av OA har mött kritik och ett vanligt uttryck är att förlagen ägnar sig åt ”double dipping” när de både tar betalt för publicering men också håller fast vid prenumerationsavgifter för tidskriften. I praktiken innebär det ofta att offentliga medel bekostar både publicering och tillgång då universitet betalar forskarnas OA-publicering samtidigt som biblioteken inte kan säga upp prenumerationen när endast en del av innehållet är öppet tillgängligt.

Att denna modell fått sådant fäste, menar Magnus Annemark, är för att OA kommit att till stor del formuleras endast som att så mycket vetenskaplig litteratur som möjligt ska finnas tillgänglig för så många som möjligt, utan någon

radikal förändring av strukturen för vetenskaplig kommunikation:

Ett motiv som inte uppfylls i denna syn på Open Access är den så kallade neomarxist rationale som Glushko och Shoyama (2015) tar upp, där själva ägande- och produktionsförhållandet mellan forskare och förlagen kritiserar utifrån idén att forskares arbetskraft blir exploaterad av förlagen. Inte heller kan denna konsensus vid gemensamma mål uppfylla det motiv som Herb (2010) pekar på som det finansiella motivet, eller, enkelt uttryckt det för biblioteken viktiga målet att lösa prenumerationskrisen. Alltså, när Open Access formuleras som enbart en målsättning där så mycket vetenskaplig litteratur som möjligt finns tillgänglig för så många individer som möjligt, en målsättning som är fränkopplad från visioner och idéer om en radikal förändring av strukturen i vetenskaplig kommunikation, så utgör det inte längre något hot mot förlagsindustrin. Konsensus kring en sådan ensidig målinriktad förståelse av Open Access menar jag är en förutsättning för att Open Access har blivit en del av de vinstdrivande vetenskapliga förlagens verksamhet.

Anнемark, Magnus (2017) *Open Access och Big Business: Hur Open Access blev en del av de stora förlagen*, s.57.

Vad tror du om framtiden för open access-rörelsen i relation till förlagsindustrin?

– Jag tror OA är något som måste fortsätta kämpas för, så att den samhällsbekostade forskningen kommer alla till del. Det ser ljus ut på så sätt att just tillväxten av öppet tillgängligt material verkar fortsätta. Det är bra tycker jag, men det som saknas är ett fokus på förlagens ägandeskap av unika tidskrifter och den makt detta ger dem. Så länge det grundläggande systemet där förlagsindustrin sätter villkoren står fast så kommer bibliotek och universitet fortsätta bli rånade. Jag är osäker på om en OA-rörelse kan råda bot på detta, jag tror det behövs större politiska omvälvningar för det, säger Magnus Annemark.

Om du skulle få fortsätta undersöka detta område, vad skulle du vilja fokusera på då?

– Det finns massvis med aspekter som hade varit intressanta att titta närmare på. En sak som jag märkte var att de vetenskapliga förlagens nutidshistoria är relativt obeforskad. Det finns lite grann skrivet om hur förlagen började förvärva allt fler tidskrifter under andra halvan av 1900-talet, men en djupdykning i detta vore intressant. En annan fråga som hade varit kul att kika närmare på är hur förlagens relation till vetenskapssamhället ser och har sett ut, hur de gör för att vårda den och så vidare. Jag är egentligen inte så intresserad av OA, utan i huvudsak av förlagen, säger Magnus Annemark.

Magnus Annemark lade fram sin uppsats inom masterprogrammet i ABM vid Lunds universitet, med Jutta Haider som handledare. Nu arbetar han, bland annat med forskningsstöd, på HT-biblioteken vid Lunds universitet.

Stök på biblioteken inget nytt

Stökiga bibliotek är inte någon ny företeelse, trots att det ibland framstår som det i dagens biblioteksdebatt. Lena Lundgren tar upp några exempel från förr och påminner om att det som kallas ”stök” är symptom på samhällsproblem, där kortsiktiga åtgärder som väktare och trygghetslarm inte är tillräckliga för att komma åt de bakomliggande orsakerna till problemen.

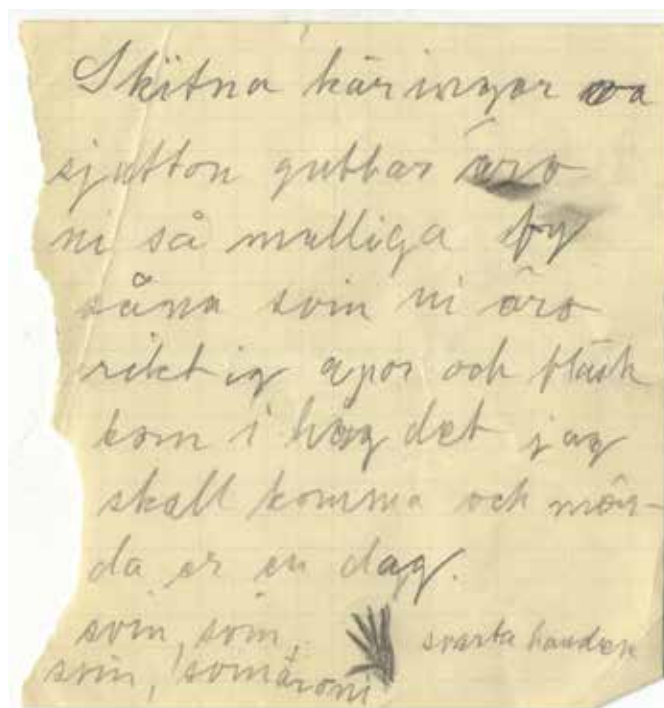
Text: Lena Lundgren

”STÖK” PÅ BIBLIOTEKEN HAR diskuterats ivrigt i media de senaste två-tre åren. Vissa bibliotek har problem med besökare som är högljudda, stör andra användare, bråkar med personalen och till och med uppträder hotfullt eller skadar böcker och inredning. Bibliotek har varit tvungna att stänga tillfälligt. Biblioteksföreträdare har hävdat att biblioteken rymmer många olika verksamheter och att dagens biblioteksbesökare måste acceptera att biblioteken inte är helt tysta. Å andra sidan framförs av besökare och andra att biblioteken ofta är de enda tysta och lugna platserna för läsning, studier, avkoppling och kulturupplevelser som samhället erbjuder, vilket är betydelsefullt för många människor, och att biblioteken måste leva upp till de förväntningarna. Av media kan man få intrycket att detta är något nytt på de svenska biblioteken.

Jag ska inte gå in på argumentationen kring ljudnivån eller allvaret i de aktuella händelserna, men jag vill framhålla att detta inte är något nytt. Ingrid Atlestam berättar i *Fullbokat* (1997), att stök på bibliotek finns rapporterat redan under senare delen av 1800-talet från Göteborgs Stads Folkbibliotek på Haga Östergata. Vaktmästaren Emanuel Andersson anställdes bland annat för att hålla ordning på de ynglingar som väsnades i och utanför biblioteket.

Från Stockholms barn- och ungdomsbibliotek (SBUB) på Drottninggatan 65 rapporterade bibliotekarierna Anna Landergren och Eva Ringenson i en artikel i *Biblioteksbladet* 1927, att det samlades ”en del mindre önskvärda element [...] med vilka de tjänstgörande [...] ofta hade animerade uppträden”. Det var bråkigt särskilt i kapprummet och den handlingskraftiga städerskan och allt-i-allon Matilda Hedberg fick avlönas extra för att hålla ordning. Eva Ringenson berättade i en artikel i *Svenska Dagbladet* 1961 att den vanliga benämningen på bibliotekarierna på SBUB var ”käringarna”. I bibliotekets arkiv har sparats följande upprädd lapp, troligen skriven av någon utkörd pojke:

Skitna käringar och sjutton gubbar äro ni så malliga fy
såna svin ni äro riktig apor och fläsk kom ihåg det jag skall

Ur SBUB:s arkiv på Stockholms stadsarkiv.

komma och mörda er en dag. Svin svin svin svin äro ni.
Svarta handen

När den respektingivande Anna Landergren en eftermiddag gick hem upplät en gosse sin röst: ”Nu gick käringen, nu blir det kull!”

Harriette Söderblom, barnbibliotekarie i Stockholm i många år, berättar för mig i en kommande intervju i Biblioteksmuseiföreningens årsskrift 2018 att hon på Gubbängens bibliotek en gång på 50-talet fick värja sig med en galge mot några hotfulla pojkar. En annan gång valde hon att stänga in sig i biblioteket tillsammans med de bråkiga pojkarna,

vilket lugnade ner dem. När polisen fick veta det, började de köra förbi biblioteket på kvällarna och det blev mycket bättre. Barnbiblioteket vid Medborgarplatsen, där Harriette senare var chef, och som låg i entréplanet med en lite undanskymd entré från Folkungagatan, hade på 60- och 70-talen stora problem med knarkare och alkoholister.

När jag själv arbetade på Kallinge bibliotek utanför Ronneby 1970–1972 fylldes biblioteket på kvällarna av ungdomar, både pojkar och flickor, det blev skrik och skratt och (alltför) hög ljudnivå och det hände att det utbröt krig med böcker. En pensionerad polis anställdes för att hålla ordning.

Det här är bara några exempel, men det går ändå att se samband och dra några enkla slutsatser. Då som nu är bråk och ordningsproblem på biblioteken symptom på brister i samhället. I centrala Stockholm bodde i början av 1900-talet massor av fattiga familjer med många barn. Familjerna var trångbodda, inga daghem eller fritidshem fanns och barn och ungdomar saknade sysselsättning på eftermiddagar och kvällar. Naturligtvis sökte de sig till det ombonade barnbiblioteket, lockade mera av ljus och värme än av böckerna.

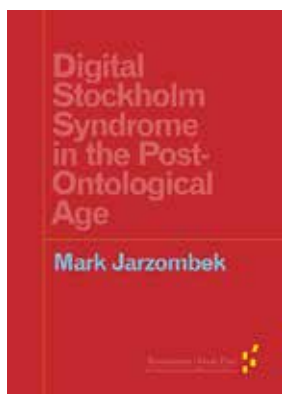
I Kallinge fanns fortfarande i början av 70-talet varken daghem, fritidshem eller fritidsgård. Femåringar satt med en

smörgåspåse i handen på bibliotekets trappa när vi öppnade kl 10, på eftermiddagarna strömmade skolbarnen in och på kvällarna ungdomarna. Många bibliotek hade liknande erfarenheter. Ida Holmlund har försett mig med tidningsklipp från 1974, där biblioteket i Kramfors kräver insatser från skolan, till exempel bättre uppehållsrum på skolan och skolvärdinna på biblioteket, eftersom skoleleverna tar över helt vissa tider på dagen. Skolan avsvär sig ansvaret och föreslår att biblioteket ska anställa ”en värd som har skinn på näsan”.

I Stockholm med omnejd är säkert både problem och orsakssammanhang mera komplicerade men slutsatsen är densamma, orsaken är brister i samhället. Politiker måste förmås att se sambanden och vi (och särskilt Svensk biblioteksförning, som säger sig arbeta för starka bibliotek) måste se till att debatten inte enbart handlar om vakter och trygghetslarm utan hur man ska lösa de grundläggande problemen i ett bredare samhällsperspektiv. Det räcker inte med kortsiktiga insatser i akuta situationer. För att underlätta en sådan inriktning på debatten måste det kommande förslaget till en nationell biblioteksstrategi identifiera och beskriva bibliotekens roll i samhället!

REGEN-
SIONER

Fotfäste i informations- överflödets svindel

Jarzombek, Mark (2016). *Digital Stockholm Syndrome in the Post-Ontological Age*. University of Minnesota Press.

Data exhaust, på svenska *dataslagg* eller *dataspill*, är tech-språk för de spår som våra uppkopplade vardagsaktiviteter kontinuerligt lämnar efter sig i informationsrymden. De flesta av oss är i åtminstone någon mån medvetna om att snart sett allt vi företar oss alstrar digitala fotspår, fotspår som är en lukrativ handelsvara för sociala mediejättar och reklambyråer – ”när det är gratis är det du som är produkten” är en ofta upprepade sentens. Detta är sant nog, men skulle kanske behöva kompletteras med något i stil med ”att du betalar för dig förhindrar inte att du också är en produkt”. Medvetenheten till trots är det dock svårt att inte övervåldigas av en kuslig känsla då särskilt träffande riktad reklam, som tycks förutsätta en omfattande kunskap om ens person, dyker upp i ett flöde eller en träfflista; ofta är vi lyckligt ovetande om omfattningen av den information som finns lagrad om oss i datacenter jorden runt. Att leva i vår tid är att oavbrutet stå under automatiserad, algoritmisk uppsikt.

Ofta fokuserar den kritiska diskussionen kring dataslagg på frågor som rör personlig integritet och/eller ekonomisk exploatering. I den tunna men idémässigt sprängfyllda boken *Digital Stockholm Syndrome in the Post-Ontological Age* anlägger den amerikanske arkitekturprofessorn Mark Jarzombek ett djupare, mer fundamentalt perspektiv. Fenomenet data exhaust blir för Jarzombek utgångspunkten för ett vidsträckt filosofiskt resonemang av post-humanistisk art, i vars centrum står en uppgörelse med föreställningen om människan som avskärmad, självtillräcklig och enhetlig individ. Detta kanske inte tycks alltför originellt med tanke på den uppsjö filosofiska traditioner – feministiska, post-strukturalistiska, ekologiska, etcetera – som riktar kritiska uddar mot just denna föreställning. Men enligt Jarzombek har den världsomspännande informationstekniska revolutionen, i vars mitt vi idag lever, inneburit tillräckligt djupgående förändringar

av själva villkoren för vår tillvaro att kritiken måste förnyas och fördjupas.

För att här i yttersta korthet skissera grunderna hos Jarzombeks resonemang så tänker han sig att alla de uppkopplade tekniska prylar som vi i vardagen omger oss med utgör förlängningar av våra kroppar – vi har kompletterat våra inre organ med ”anslutna organ” av titan, glas och gummi, heter det bland annat. Kanske är detta synsätt besläktat med en tankegång som går att härleda till den kanadensiske medieteoretikern Marshall McLuhan, enligt vilken den teknik människan uppfinnar är att likna vid proteser, alltså vid konstgjorda utvidgningar av kroppen. Synsättet får i alla fall för Jarzombek konsekvensen att allt det dataslagg vi lämnar efter oss inte går att betrakta som passiva och externa avfallsprodukter, utan som delar av våra själv: i informationsrymden, distribuerade i fiberoptiska kablar, satelliter och datacenter, lever våra digitala dubbelgångare – kusliga, svår-fångade elektroniska skuggor som oavbrutet utövar inflytande över våra liv. Det är inte för intet som Jarzombek drar slutsatsen att paranoian, likt neurosen för 1900-talsmänniskan, är en utmärkande patologi för vår tid.

Över denna värld av elektroniska dubbelgångare härskar en liten klick monopolföretag med planetär räckvidd. Dessas makt att kontinuerligt forma och omforma vår verklighet är så omfattande att de enligt Jarzombek närmast kan liknas vid antika gudar. Det inflytande de utövar är svår-genomträngligt, undflyende, närmast mytiskt, men samtidigt omöjligt att undfly. De anhängarskaror som med nyreligiös övertygelse dyrkar företag som Google och Apple vittnar kanske om att Jarzombeks resonemang är mer än enbart en träffande liknelse. Dessa gudar vill gärna framställa sig själva som av naturen godartade – de vill ”skapa en bättre värld” genom att knyta oss samman, de lovar att ”inte vara ondskefulla”. I själva verket drivs de dock, påpekar Jarzombek, av ett huvudsakligt och bakomliggande begär, ett ”libidinalt behov”, en övergripande målsättning: att lägga beslag på vår data. Hungern efter data växer också oavbrutet och exponentiellt: i en analys av framtida marknadstrender signerad

IBM konstateras att det i världen dagligen produceras 2,5 triljoner byte data, och att 90 procent av all existerande data produceras under de två senaste åren. Med tanke på mängden nya apparater och sensorer kommer datamängdens tillväxttakt att fortsätta accelerera.¹

Det är lätt att få en känsla av att alla dessa flöden av data och information är av immateriell art – ett begrepp som ”molnet” för exempelvis med lätthet tankarna till någonting eteriskt, som likt luften vi andas bara ”finns där”. Data sägs ”flöda” eller ”strömma”, likt vatten ur en kran. Denna upplevelse är designad: till skillnad från de gamla uppringsningsmodemen kopplar dagens apparater upp sig ljudlöst, automatiskt, ”sömlöst”. Jarzombek pekar på det illusoriska i detta. Den infrastruktur som behövs för att upprätthålla samtidens globala informationsrymd är i själva verket allt annat än immateriell, och slukar närmast ofattbara mängder energi och råmaterial – föda för våra förlängda själv, utan vilken samhället som vi känner det skulle upphöra att existera. Forskning har prognostiserat att energigåtgången hos planetens samlade informations- och kommunikationsteknik år 2025 kommer att uppgå till 20 procent av världens elproduktion.² Gudomarnas databegär lämnar efter sig klimatförändringar och berg av elektroniskt skrot.

Jarzombeks bok ingår i den av University of Minnesota Press utgivna serien *Forerunners* – ett antal tunna böcker ämnade

att ge utrymme åt tankeprocesser snarare än åt färdigarbetade helheter. *Digital Stockholm Syndrome* är således bitvis närmast skissartad, och de idéer som läggs fram följs många gånger inte upp. Detta blir särskilt tydligt i bokens avslutande kapitel, då titeln ”digitala Stockholmssyndrom” till sist ska definieras. Det är svårt att bli klok på vad Jarzombek egentligen är ute efter här, och definitionen rinner halvfärdig ut i sanden. Men samtidigt tycks ju begreppet fänga någonting väsentligt hos vår tid: att vi kommit att hysa varma känslor för en uppsättning tekniska system som vi blivit helt beroende av, och som kanske till och med kan sägas hålla oss fångna – tekniska system som ständigt hotar oss med identitetsstöld, hatstormar och förstörd nattsömn. Oavsett vilket så vägs det bristfälliga och inte riktigt färdigtänkta ofta upp av träffsäkerheten hos de vildsint lekfulla teoretiska resonemangen. Dessutom är boken rolig: Jarzombek har en blick för de absurda inslagen i den uppkopplade senkapitalismen och riktar en skarp humoristisk udd mot dessa.

Till syvende och sist lyckas boken erbjuda något av ett fotfäste i en tid som präglas av informationsöverflödets svindel. *Digital Stockholm Syndrome* är också en bok jag långt efter en första avslutad läsning har återkommit till upprepade gånger, i jakt på ett visst resonemang eller ett särskilt träffande citat. Ett gott betyg om något.

Daniel Lind

¹ ”Every day, we create 2.5 quintillion bytes of data. To put that into perspective, 90 percent of the data in the world today has been created in the last two years alone – and with new devices, sensors and technologies emerging, the data growth rate will likely accelerate even more.”, IBM: 10 key marketing trends for 2017.

² Andrae, Anders (2017). Total Consumer Power Consumption Forecast.

Användbart smörgåsbord av övningar men för lite fokus på det strukturella arbetet

Gustafsson, Eva & Westin, Mia (2018). *Rätten till din berättelse: Normkreativa metoder och brytiga böcker för barn och unga*. BTJ förlag.

UNDER ÅREN 2014–2017 drev Rättighetscentrum Västerbotten projektet Brytiga böcker. Rättighetscentrum Västerbotten erbjuder kostnadsfri juridisk rådgivning och utbildningar kring diskrimineringsfrågor. Det är en av sexton ideella antidiskrimineringsbyråer i landet, med Sensus Studieförbund som huvudman. Inom projektet Brytiga böcker utvecklades normkreativa metoder för barn i åldrarna 3–12 år med utgångspunkt i barn- och ungdomsböcker. *Rätten till din berättelse* är en presentation av några av de övningar och verktyg som har tagits fram under projektet. Boken vänder sig till barn och deras vuxna, till exempel föräldrar, pedagoger och bibliotekarier.

Den normkritiska pedagogiken går som en röd tråd genom hela boken, både i övningarna och i verktygslådan. Redan i inledningen och begreppslistan får vi en bra introduktion till det normkritiska tänkandet. Att presentera normer kan vara klurigt och det är lätt att fastna i alltför invecklade tankegångar, men jag tycker att författarna lyckas göra en väl avvägd begreppssammanfattning.

Boken har en lättillgänglig formgivning med många underrubriker, luftig text och ett stort antal illustrationer. Förutom övningarna och de mer teoretiska delarna finns korta intervjuer med personer som på olika sätt har varit involverade i projektet, till exempel bokens författare, en fritidspedagog och en metodutvecklare. Ett trevligt inslag som lättar upp läsningen.

I bokens första del presenteras fyrtio normkreativa övningar för barn, uppdelat i fyra teman. Övningarna är beskrivna på ett överskådligt sätt. Varje övning sträcker sig över max ett par sidor, vilket gör att det går snabbt att få överblick över dem. Det finns en stor bredd när det gäller arbets-sätt, både konst, skrivande och drama finns representerat.

Till varje övning finns en faktaruta med en sammanfattning av bland annat tänkt deltagarålder, tidsåtgång, lokal- och materialkrav som bidrar till att övningarna är lätta att överskåda. Det är också ett plus att varje övning är kopplad till någon eller några av de sju diskrimineringsgrunderna. I slutet av boken finns ett register över övningarna uppdelat efter just de diskrimineringsgrunder som de är kopplade till.

I bokens andra del får vi vår verktygslåda. Här presenteras "brytiga" text-, bild- och dramaövningar och exempel på hur vi kan arbeta normkreativt med boksamtal, författarbesök, sagostunder och andra bokaktiviteter. Eftersom det här är en bok som ska vara användbar utan förkunskaper känns det märkligt att vi får verktygen först efter övningarna. "Inga förkunskaper krävs, följ bara recepten!" står det på bokens

baksida. Att placera verktygslådan sist blir för mig bakvänt och drar helt klart ner min upplevelse av boken.

Boken som verktyg

Inledningsvis lyfts böcker som viktiga redskap, men böckerna ges förvånansvärt litet utrymme i övningarna. Till varje övning finns visserligen tips på böcker som kan användas. Urvalet känns relevant, men jag får erkänna att jag blev förvånad att böckerna ofta känns väldigt löst kopplade till övningarna. Böckerna kan absolut fungera som introduktion och inspiration, men de flesta övningarna är fullt genomförbara utan exempelböckerna. Böckerna finns utan tvekan med i "verktygslådan", men jag tycker inte att de ges den status de förtjänar.

För att kunna använda boken som redskap behöver vi veta hur den fungerar och jag hade önskat en mer stringent diskussion om (barn)boken som medium. De diskussioner om text och bild som finns med i "verktygslådan" utgår mer från vårt förhållningssätt som läsare än från deras egen dynamik. Jag saknar också en bredare diskussion kring kopplingen mellan text och bild, vilket är högst relevant när det gäller barnlitteratur, i synnerhet för de yngre barnen där bilden ofta är mer betydelsebärande än texten. De avsnitt när förhållandet mellan text och bild faktiskt diskuteras drunknar lätt i övriga diskussioner.

Boksamtal

I arbete med barn och böcker lyfts boksamtalen som ett av de viktigaste arbetssätten. Att arbeta med böcker som redskap är för mig synonymt med att arbeta med olika former av boksamtal, men även detta ges förvånansvärt litet utrymme. Jag saknar dessutom referenser till Aidan Chambers, som på många sätt kan ses som (barn)boksamtalets fader, och Agneta

Edwards som till och med har skrivit en hel bok om ämnet. Även om *Boksamtal med bilderböcker* kom först 2017 när Brytiga böcker-projektet redan var över hade det varit på sin plats att ta med den i boken, dessutom diskuterar Edwards boksamtal redan i *Bilderbokens mångfald och möjligheter* som kom 2008. Att inte alls nämna dessa minskar trovärdigheten och befäster upplevelsen av att böckerna egentligen inte är så viktiga. Över huvud taget saknar jag tips på vidareläsning kopplat till barnlitteratur och boksamtal.

Boksamtal är ett sätt att fånga barns tankar kring olika ämnen. Boksamtal ska handla om samspel mellan barn och en eventuell vuxen ledare, ett samtal där alla deltagare ses som lika viktiga. Det poängteras även här att boksamtal ska vara beskrivande och inte värderande, men upplägget på många av övningarna skapar risker att detta inte efterlevs. Att genomgående använda "varför-frågor" är till exempel en uppenbar fälla.

Styrda övningar

En stor del av övningarna är lekfulla och utgår från barns nyfikenhet och fantasi. Tyvärr finns det också övningar som är mer styrda med ett mer eller mindre uttalat mål. Det finns olika sätt att nå dit, men vi ska alla åt samma håll.

Det finns flera uppgifter som får lektionskaraktär där den vuxne ses som den som har alla svar. Alla som har arbetat med barn vet att de vuxnas ord väger tungt och det är därför problematiskt med de övningar där den vuxne ledaren uppmanas att presentera sina tankar kring övningen innan barnen bjuds in. Risken är stor att det hämmar barnens egna tankar. När övningarna blir mer som föreläsningar eller lektioner stängs diskussionen och prestationskraven ökas.

I vissa fall rekommenderas att böckerna läses individuellt. Det kan självklart kännas bakvänt att läsa högt för en barngrupp där barnen själva kan läsa, men den gemensamma läsningen har många fördelar som försvinner vid enskild läsning. När vi läser tillsammans blir det lättare att fånga upp om någon inte förstår och vi får en gemensam grund att utgå från när vi sedan arbetar vidare. Högläsning i grupp innebär också att det tar lika lång tid för alla att få ta del av berättelsen, vilket borde vara en fördel i det ofta väldigt pressade tidschemat. Det är ofta mycket som ska hinnas med på kort tid, och, trots att bokens författare menar att den föreslagna tidsåtgången bygger på beprövad erfarenhet, har jag svårt att se att tidsåtgången är rimlig i förhållande till innehållet i övningarna. Framför allt saknas det tid till reflektion kring böckerna.

Anpassade övningar

I slutet av de flesta övningarna finns en liten text med rubriken "Att tänka på". Här presenteras sådant som det kan vara bra att ha med i planering och genomförande. Det kan till exempel vara förslag på att anpassa övningarna till barnens olika förutsättningar och sätt att hantera svårigheter som kan uppstå. Många av dessa tips känns relevanta, men

det finns också saker som jag tycker borde ingå mer tydligt i övningarna, och inte enbart i ett eget "Att tänka på"-avsnitt.

Jag saknar det genomgående normkritiska tänket i övningarnas utformning. Det är väldigt stor skillnad på att ge exempel på hur övningarna kan anpassas vid behov, och att integrera detta från början. Jag tänker till exempel på funkis-perspektivet. Det spelar ingen roll att vi som ska leda övningarna inte känner barnen som ska utföra dem, vi ska vara beredda på allt. Vi bör utgå ifrån att det i varje grupp vi möter finns funkis-personer. Det tänket ska finnas där när vi planerar. Och det tycker jag att jag borde kunna förvänta mig av en bok som har ett uttalat normkritiskt perspektiv.

När det gäller funkis-perspektivet saknar jag också en större bredd. Jag upplever det som att funktionsnedsättning likställs med att sitta i rullstol, och saknar ett bredare funktionsperspektiv som innefattar till exempel npf-diagnoser och syn- och hörselnedsättningar. Det är möjligt att detta fanns med under arbetet, men det blir inte tydligt i presentationen. Jag saknar också ett tillgänglighetsperspektiv när det gäller urval. Hur väljer vi och vad väljer vi? Till exempel bör vi vara beredda på att det finns barn i gruppen som inte kan läsa tryckt text, och det kan därför vara på sin plats att tänka på att välja böcker som också finns som talbok, i synnerhet i de fall där vi inte planerar att läsa högt.

Målgrupp

Boken vänder sig till föräldrar, personer som arbetar med barn och andra vuxna i barns närhet. I texten är det framför allt bibliotekarierna som är närvarande och kapitel 8: Rummet är biblioteksrummet det rum som i första hand diskuteras. Vilka bibliotekarier och vilket biblioteksrum som åsyftas framkommer dock inte, vilket jag kan tycka är slarvigt. Jag tolkar det som att det handlar om folkbibliotek då det pratas om "barnbibliotek" och att verksamheten ska vara tillgänglig för alla. Förskole- och skolbibliotek nämns inte alls.

Som bibliotekarie på ett folkbibliotek känner jag, trots detta, inte att det här är en bok för mig. Jag upplever istället att den är mer användbar för pedagoger och skolbibliotekarier. Naturligtvis är det normkritiska perspektivet högst relevant även för oss på folkbibliotek, det måste anses ingå i vårt demokratiska uppdrag. Men för vår del bör det vara något som genomsyrar all vår verksamhet snarare än enstaka punktinsatser i form av specialutformade sagostunder eller bokpåsar med normkreativt innehåll. Att inkludera ett normkritiskt perspektiv borde vara eftersträvänsvärt för alla, men att genomföra den här sortens övningar ligger ofta utanför barnbibliotekariens uppdrag där läsfrämjande och läslust står i fokus.

När det handlar om det normkritiska perspektivet på biblioteksverksamheten i stort är det också viktigt att inte fastna på individnivå. Detta lyfts visserligen i boken, men det hade kunnat vara ännu tydligare. Flera av de problem som lyfts i boken när det gäller till exempel biblioteksrummet och den normkreativa barnlitteraturen är viktiga frågor att diskutera,

men det här är inget som enskilda bibliotekarier kan lösa. Även om vi självklart kan bli bättre på att jobba med representation är det inte vi som skapar böckerna. Det handlar om strukturer där politiker och chefer måste styra, snarare än enskilda bibliotekarier, och konkret stöd i form av policydokument och politiska riktlinjer är nästan en förutsättning för ett långsiktigt och hållbart arbete.

Som barnbibliotekarie på folkbibliotek hade jag hellre velat se en bok som behandlar hur vi kan arbeta med att inkludera norm-kreativitet i all vår verksamhet. Jag hade också velat ha ett tydligare litteraturfokus och en starkare koppling mellan övning-

arna och böckerna. Sammantaget är ändå *Rätten till din berättelse* en bok som jag tror att, framför allt, pedagoger kommer ha god nytta av. Boken innehåller ett smörgåsbord av övningar med olika teman, målgrupper och tidsåtgång, det lär finnas något som kan passa de flesta. Jag hoppas dock att de som använder boken kompletterar den med vidare läsning kring barnboken som medium och boksamtal som metod. Det är fullt möjligt att genomföra övningarna utan denna komplettering, men jag är övertygad om att de blir ännu mer givande med en större förståelse för både redskap och metod.

Eleonor Pavlov

Nyttig genomgång av studenters kopieringspraktiker världen över

Karaganis, Joe (red.) (2018). *Shadow libraries: access to knowledge in global higher education*. MIT Press. Fritt tillgänglig på <https://mitpress.mit.edu/books/shadow-libraries>.

Nyligen lämnade det akademiska storförlaget Elsevier in en stämning mot sju svenska internetoperatörer. Grunden för stämningen var att leverantörerna möjliggör åtkomst till de två tjänsterna Library Genesis och Sci-Hub, där en stor mängd piratkopierat material från bland andra Elsevier sprids olovligen, och i stor skala. I sin stämningsansökan yrkade Elsevier på att internetleverantörerna skulle blockera tillgången till dessa tjänsters nuvarande och kommande domännamn, annars skulle höga vitesbelopp vänta. Man lutar sig mot en dom i Patent- och marknadsöverdomstolen från 2017, som slagit fast att EU:s Infosoc-direktiv kan tillämpas för att på rättighetsinnehavares anmodan tvinga internetoperatörer att blockera tillgång till sidor där deras material delas.

Bahnhof, en internetoperatör som gjort det till sitt signum (och affärsidé, naturligtvis), att stå upp för nätneutralitet, integritet och frihet på internet, svarade med att

blockera de angivna domännamnen, samtidigt som man "trollade" lite och blockerade även elsevier.com. Istället visade man sidor med information om bakgrunden till åtgärden, med länkar till guider för hur man kan komma runt blockeringen med relativt enkla medel – allt i "90s web"-estetik med animerade giffar och hela köret. Bahnhof passade även på att hindra anslutningar från Patent- och marknadsöverdomstolen från att nå bahnhof.se, för att visa på absurditeten i godtyckliga blockeringar. Det var ett väldigt roligt svar, jag skrattade gott.

Den här cirkusen utspelar sig efter en sommar som började med att de svenska högskole- och universitetsbibliotekens gemensamma avtal med Elsevier sades upp efter strandade förhandlingar och den licensierade åtkomsten till Elseviers e-tidskrifter klipptes av. Det är ingen slump. Elsevier är pressade, inte bara i Sverige, inte bara Elsevier, även de andra stora akademiska förlagen är pressade. Det finns ett stort mått av friktion och konflikt i det vetenskapliga publikationssystemet. Och den informella fildelningen mellan forskare och studenter, som skalat upp i form av webbplatser som Sci-Hub och Library Genesis, har seglat upp som en viktig aspekt i denna sammansatta soppa – detta system som inte förmår att tillgängliggöra litteratur till alla som behöver (och har rätt till den) för sin utbildning och för sin forskning.

För faktum är att tillgången till litteratur för många studenter och forskare världen över är helt beroende av informella bibliotekspraktiker som pågår utanför traditionell biblioteksinfrastruktur och ofta också utanför de begränsningar som sätts i upphovsrätten. Om dessa praktiker, så kallade skuggbibliotek, handlar antologin *Shadow Libraries*, utgiven i somras på MIT Press och redigerad av Joe Karaganis, föreståndare vid institutet the American Assembly vid Columbia-universitetet.

Boken samlar ett antal fallstudier från sju länder (Ryssland, Argentina, Sydafrika, Polen, Indien, Brasilien och Uruguay), som har undersökt hur studenter i dessa länder får tag på litteratur i ett gemensamt forskningsprojekt. Antologin rapporterar en blandning av kvalitativa och kvantitativa undersökningar, som kontextualiseras genom fylliga beskrivningar av respektive lands specifika förutsättningar vad gäller exempelvis utbildningssystem, publiceringsinfrastruktur och -historia, politiska, ekonomiska och tekniska aktörer på olika plan, etcetera. En övergripande kontext är de senaste decenniernas stora ökning av antalet studenter inom högre utbildning i låg- och mellaninkomstländer. En ökning som inte – trots framgångar för open access-modeller och initiativ för så kallade öppna läroresurser – motsvaras av ett publiceringssystem som kan tillfredsställa dessa studenters behov av tillgång till litteratur, något som Karaganis konstaterar i sin introduktion. Systemet är med andra ord trasigt, det akademiska projektet är motsägelsefullt, "universalist in principle and unequal in practice", som Karaganis uttrycker det.

Shadow Libraries ger en bred översikt och intressant inblick i de kopieringskulturer som är helt nödvändiga för det globala kunskapssystemet (i den mån man kan tala om ett sådant) ska fungera. Det handlar förstås om digitala arkiv i större och mindre skala, fildelning av texter på lokal och global nivå, men det är också slående hur viktig roll fotokopiering fortfarande spelar på många håll; billiga copy shops, ibland lokaliserade på campusområdena, som försörjer studenter med det material de behöver istället för bokaffärer, som är för dyrt, och bibliotek, som i den mån de finns har väldigt små resurser och därmed högst bristfälliga och oändamålsenliga samlingar.

En viktig funktion som antologin fyller är att den fördjupar och komplicerar förståelsen av informell kopiering av studie- och forskningslitteratur. Förutom förklaringar som grundas i ekonomiska och tekniska förutsättningar sätter den dessa kopieringspraktiker i ett kulturhistoriskt och politiskt sammanhang. Särskilt intressant är Balázs Bodós kapitel, som förtjänstfullt spårar framväxten av de stora ryska piratarkiven för akademisk litteratur (dit hör både Sci-Hub och Library Genesis) tillbaka till den underjordiska *samizdat*-verksamheten under sovjettiden. Också Eve Gray och Laura Czernewiczs kapitel, som sätter den sydafrikanska studentkopieringen i relation till utvecklingen av landets utbildningssektorn efter apartheid, är spännande läsning.

Dessa delar, tillsammans med Lawrence Liangs välskrivna kapitel om den indiska kopieringskontexten, är antologins behållning. Enkätstudierna är förvisso illustrativa (piratkopiering av akademisk litteratur utgör en *mycket* vanlig och betydelsefull infrastruktur för högre utbildning globalt sett) och kan säkert användas för diskussion och politik på nationell och lokal nivå, men de blir också en skarp kontrast till de mer levande och narrativa inslagen. I de empiriska studierna hade jag snarare önskat mig mer av intervjuer och berättelser om enskilda fall, jag hade velat komma närmare studenterna, närmare piratkopieringen, närmare praktiken. Det är dock ett svårstuderat fenomen.

Sammantaget är *Shadow Libraries* ett nyttigt och välkommet inslag i den pågående debatten om tillgången till akademisk litteratur – eller snarare bristen på tillgång. Den breddar också perspektivet från en svensk, anglosaxisk eller västerländsk kontext till en större värld, och ställen där effekterna är ännu mer kännbara av ett trasigt publiceringssystem och en upphovsrätt som (trots vissa undantag för utbildning och forskning) står i vägen för rätten till kunskap – men där också alternativa praktiker frodas. Dessutom sätter antologin studenter i fokus, en ofta lite undanskymd grupp i diskussioner om betydelsen av open access och fritt tillgänglig akademisk litteratur.

Det är dock viktigt att komma ihåg att skuggbibliotek inte nödvändigtvis utgör en politiskt progressiv kraft som innebär en automatisk demokratisering av det globala utbildningssystemet. Många kopieringspraktiker adresserar inte alls vilken litteratur som publiceras, vem som får tala i det akademiska samtalet, eller hur, kring vad och på vilka premisser – bara vem som får läsa. Därför krävs radikala praktiker även kring kunskapsproduktionen i sig själv, inte bara dess remediering. *Shadow Libraries* innehåller öppningar för sådana diskussioner på sina ställen, men bör läsas tillsammans med litteratur som går ännu djupare in i en sådan diskussion och som tar på allvar, men också problematiserar frågan om fri tillgång till akademisk litteratur och vilka normer som reproduceras till följd av den.¹

Martin Persson

1 Se exempelvis Hall, Gary (2016). *Pirate philosophy for a digital posthumanities*. Cambridge, MA: The MIT Press; Haider, Jutta (2008). "Open Access and Closed Discourses: Constructing Open Access as a Development Issue." Diss., City University London. <http://lup.lub.lu.se/record/1544653>; ——— (2015). "Open Access and I: The Story of a Long-Term Relationship." *The Politics, Practices and Poetics of Openness*, <https://medium.com/the-politics-practices-and-poetics-of-openness/open-access-and-i-the-story-of-a-long-term-relationship-fbf36a296ebb>.

Gränslös exploatering i neurokapitalismen

Griziotti, Giorgio (2018). *Neurocapitalism. Technological Mediation and Vanishing Lines*. Minor Compositions. Fritt tillgänglig på <http://www.minorcompositions.info/?p=887>.

I en dystopisk framtid representerar den amerikanska staden Detroit ett samhälle som är på gränsen till total kollaps på grund av fattigdom och en hög brottsfrekvens. Med anledning av de offentliga strukturerernas förfall tecknar Detroit's borgmästare en överenskommelse med företaget Omni Consumer Products (OCP), vilket ger dem fullständig kontroll över stadens polisverksamhet. Man hoppas att de med hjälp av tekniska lösningar ska klara vad den offentliga verksamheten inte förmår.

Under tiden har polisen Alexander James "Alex" Murphy nyligen förflyttats till en ny enhet och fått en ny partner. På sin första patrull jagar de ett gäng brottslingar. Murphy konfronterar dem, men han fångas av brottslingarna, som torterar Murphy och till slut lämnar honom död. Den dödförklarade Murphy plockas upp av OCP, som väljer honom som RoboCop-kandidat; i en process som bara kan beskrivas som ytterligare ett övergrepp ersätter de huvuddelen av hans kropp med cybernetik men lämnar hans mänskliga hjärna.

Murphy blir i sin nya, teknologiska kropp en superpolis, en cyborg i en misslyckat nyliberalt samhälle. Han är en sammansättning av människa och maskin som är programmerad med fyra direktiv: tjäna allmänheten, skydda oskyldiga, upprätthålla lagen och aldrig agera mot en överordnad i OCP. Han ska upprätthålla ordningen i en värld med en misslyckad offentlighet och enorma ekonomiska klyftor, där fattigdomen på gatan kontrasteras mot stora rikedomar och resurser i ett företag som OCP.

Det jag beskriver är förstås handlingen i 80-talsfilmen RoboCop. Under filmens förlopp ställs frågor både om RoboCops mänsklighet och megaföretagets uppsåt. Vi får se saker vi känner igen från vår omgivning: polisväsendets militarisering och en totalitaristisk företagsvärld. Nu kan man fråga sig varför jag inleder en recensionen av Giorgio Griziottis bok *Neurocapitalism* med en redogörelse för handlingen i Paul

Verhoevens dystopiska actionfilm? Jo, för att den filmen ekar som en profetia i mitt huvud när jag läser Griziotti beskriva vår samtids teknologiska kapitalism och vilket samhälle den skapar. Med smartphonen i hand som en förlängning av våra sinnen är vi redan på väg mot den sammansmältning mellan teknologi och människa som RoboCop representerar.

Utmärkt offentlig verksamhet som lämnar över ansvaret över viktiga allmänna funktioner till superrika megaföretag vet vi redan alltför mycket om. Det är något liknande Griziotti beskriver i sin ambitiösa *Neurocapitalism* – vi har inga direktiv inprogrammerade i oss, men övervakningssamhället, sociala medier och panoptikon i form av smart elektronik är ändå en väldigt stark kontrollapparat, som begränsar vårt utrymme och påverkar vårt beteende. I det totalitära Kina ser vi idag att våra digitala styrmekanismer tagits till nästa nivå genom ett teknologiskt övervakningssystem i offentliga miljöer, där medborgares pålitlighet bedöms genom ett system med sociala krediter.

Neurocapitalism är uppdelad i tre delar: "Producing", "Living" och "Organizing". En bärande tanke är att kapitalismen nu kan värdera inte bara formerna av arbete och socialt samarbete, utan livet självt, inklusive dess intelligens, relationer, kapacitet för lust och hopp, hela vårt kretslopp. I neurokapitalismens epok löses den traditionella uppdelningen mellan arbete och fritid, eller produktiva och icke-produktiva sfärer, upp. Arbetsdagen är inte bara utspädd över dygnets alla vakna timmar då vi är produktiva även när vi deltar i sociala nätverk, utan vi konsumerar stora mängder data som påverkar våra önskningar och omvandlar våra begär. Själva skiljelinjen mellan människan och maskin har blivit suddig – precis som cyborgen Murphy i RoboCop.

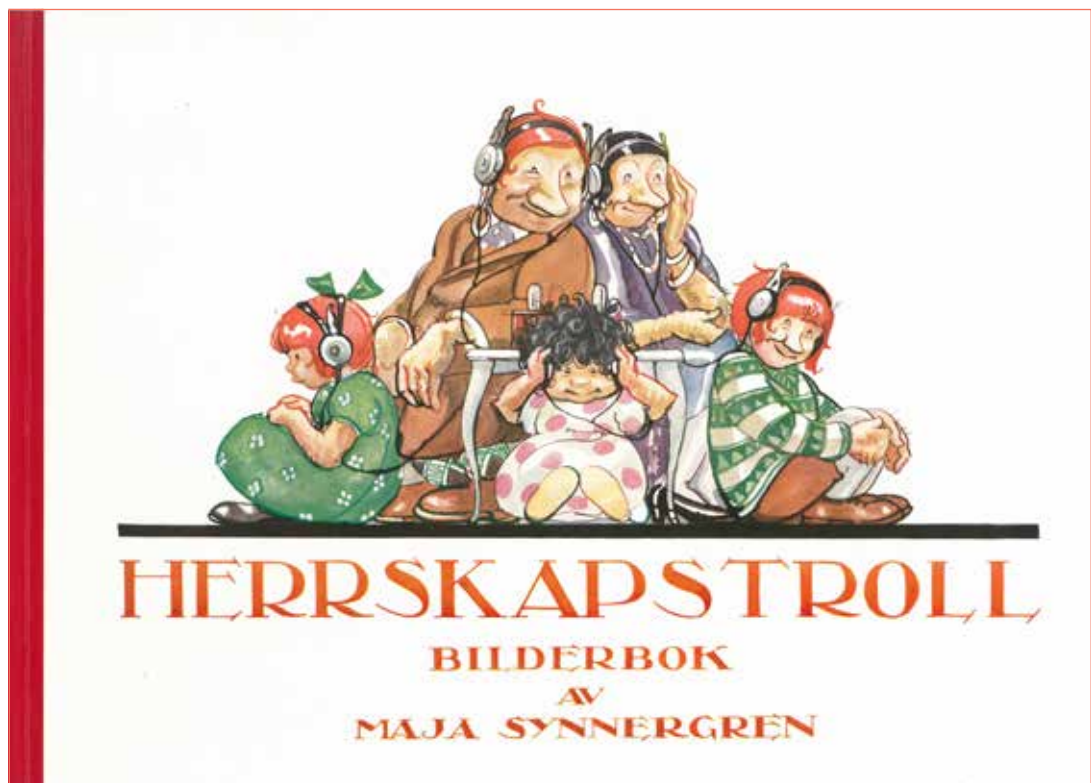
Författaren Giorgio Griziotti har i själva verket en väldigt gynnsam bakgrund för att skriva en sådan här bok. Griziottis politiska engagemang inleddes i 1970-talets italienska autonoma rörelse. Han har verkat som ingenjör inom IT-sektorn och har erfarenhet av att arbeta i över trettio år i stora internationella IT-projekt. Idag är han en oberoende forskare och medlem

av kollektivet Effimera. Med denna bakgrund känns Grizotti välgrundad när han med utgångspunkt i marxistisk teoribildning berättar hur kapitalismen med hjälp av den teknologiska utvecklingen hittar nya sätt att exploatera oss. Författaren berättar bland annat om hur fri mjukvara och digitala allmänningar har skapats bara för att senare komma att utsugas. Detta kretslopp börjar med Unix, det första utbredda operativa systemet som utvecklats av hackers och fria programmare och fortsätter sedan upp till den stora och raffinerade kapaciteten hos stora företag (som Apple, Google eller Facebook) som utvinner värde och utvecklar egna produkter ur de digitala allmänningarnas mylla.

Den sista delen av boken är tillägnad organisering:

vilka vägar framåt finns det för en människa och aktivist i neurokapitalismen? Där hittar man inga tvärsäkra svar. Jag tänker själv ganska dystra tankar när jag läser det här ambitiösa verket om samtidens kapitalism och kontrollsamhälle. Kanske behöver man påminnas om slutet på RoboCop för att lite hopp. Hur slutar då denna dystopiska 80-talsaction? Jo, RoboCop skjuter en av de korrupta företagsledare som är ansvariga för hans elektroniska kropp och direktiven som styr hans agerande. Vid frågan om hans namn svarar cyborgen "Murphy", och återerövrar på så sätt symboliskt sin mänsklighet.

Tobias Willstedt

I en kommande artikel i Biblioteksmuseiföreningens årsskrift 2018 intervjuar jag den mångåriga barnbibliotekarien och konsulenten vid Stockholms stadsbibliotek Harriette Söderblom. Som barn var hennes älsklingsbok den roliga och moraliserande bilderboken *Herrskapstroll* av konstnären och illustratören Maja Synnergren. Den kom ut 1928, men är det någon mer än jag som slås av omslagsbildens parallell till moderna familjer nu 90 år senare? (Fast då var förstås den tekniska nyheten en kristallmottagare, alltså en radio!)

Lena Lundgren

Inbjudan till BiS årsmöte 2019

Föreningen Bibliotek i Samhälle håller årsmöte i Umeå
söndag den 17 mars 9.30-14.00.

Lokal: ABF, Rådhusplanaden 16B, Umeå

Motioner ska vara styrelsen tillhanda senast två veckor
före årsmötet.

Föreningen bjuder på lunch. Anmäl deltagande och
kostönskemål till idaholmlund@yahoo.se. Skriv också
om du vill följa med ut och äta middag efteråt.

Föreningen står för reseersättning på upp till 500 kronor
för resa till årsmötet. Kontakta föreningens kassör
Christian Forsell för mer information:
christian_forsell@telia.com.

*Välkommen!
Styrelsen*

Dagordning för årsmötet

1. Mötet öppnas
2. Val av mötesordförande, sekreterare och justerare
3. Fastställande av dagordning
4. Styrelsens verksamhetsberättelse för 2018
5. Ekonomisk rapport, bokslut och revisionsberättelse
6. Frågan om ansvarsfrihet för styrelsen och kassören
7. Tidskriften *bis*
8. Motioner. Ev. motioner läggs ut på BiS webbplats
9. Solidaritetsfonden
10. Verksamhetsplan för 2019
11. Fastställande av budget för 2019
12. Fastställande av medlems- och prenumerations-
avgifter för 2020
13. Val av ordinarie styrelseledamöter på 1 år
14. Val av ersättare på 1 år
15. Val av kassör på 1 år
16. Val av två revisorer på 1 år
17. Val av valberedning på 1 år
18. Diskussion
19. Övriga frågor
20. Mötet avslutas

Engagera dig i styrelsen!

Är du intresserad eller nyfiken på vad det innebär, kontakta
valberedningen: Jakob Nylin på jakob.nylin@gmail.com eller
Barbro Bolonassos på barbrobolonassos@gmail.com.

BiS årsmöte 2017. Foto: Tobias Willstedt.

Varför BiS säger nej till privatiserade bibliotek!

Det nya kulturborgarrådet i Stockholm meddelade efter valet att privata folkbibliotek stod på hans önskelista. Detta väckte en häftig debatt där vi hittills har sett inlägg från politiker i Stockholmsområdet, bibliotekarier, Svensk biblioteksförening och BiS. Stockholms Kulturborgarråd har senare meddelat att privatiseringar av folkbibliotek åtminstone för tillfället inte är aktuellt. Tobias Willstedt redogör för anledningarna till att BiS tar ställning mot privatiserade bibliotek.

Flera borgerliga politiker säger ja. Svensk biblioteksförening säger nja. Men varför är privatiserade folkbibliotek en så dålig idé?

- Erfarenheterna talar emot det. Nacka kommun genomförde en dyr och tidskrävande upphandling av sin folkbiblioteksverksamhet. Resultatet? Kommunens egna utredare menar att de folkbibliotek som upphandlats varken kunde visa på de innovationer som man hade hoppats på eller levererade en verksamhet som kunde anses vara av högre kvalitet än innan. Trots det har Nackas blåa styre fortsatt med sin politik och privatiserat ännu fler av sina folkbibliotek.
- En privatisering leder till mindre samverkan. De offentliga biblioteken bildar ett nätverk som de med andra driftsformer ställer sig utanför. Det finns ingen skyldighet för andra bibliotek att samverka med de offentligt drivna. Kommunal, regional och nationell samverkan mellan bibliotek kommer luckras upp när de ersätts av bibliotek i konkurrens.
- Biblioteksverksamhet är till betydande delar oreglerad. För biblioteksverksamheten finns inga tillsynsmyndigheter och den är i jämförelse med exempelvis skol- och sjukvården en mindre reglerad offentlig verksamhet. Dåliga avtal kan få stora konsekvenser och urholka de delar av bibliotekens verksamhet som idag vilar snarast på sedvänja.
- Biblioteksverksamhet är svår att utvärdera. Kvalitativ biblioteksverksamhet går inte att avläsa i kvantitativa mått och därför är den svår att kravställa/utvärdera vid

upphandling. Att ensidigt fokusera på exempelvis lån och öppettimmar kan stå i direkt motsättning till de prioriteringar Bibliotekslagen kräver.

- Inget skydd för visselblåsare. Insynen och transparensen minskar när bibliotek övergår i privat drift eftersom privatanställda inte omfattas av meddelarskydd.

Slutligen kan man undra vilket problem som egentligen ska lösas med en privatisering? Vad gör att man tror att en förändring av driftform skulle kunna medföra positiv förändring? Viljan till att sätta bibliotek på entreprenad tycks vara ideologisk mer än något annat.

Tobias Willstedt

Inlägg i privatiseringsdebatten hösten 2018

- ”Nya kulturborgarrådet vill privatisera Stockholms bibliotek”, *DN Kultur*, 19 oktober (intervju med Jonas Naddebo (C) av Felicia Frithiof)
- ”Bibliotek i privat drift delar de blågröna partierna”, *DN Kultur*, 19 oktober (Felicia Frithiof och Viviana Canoilas)
- ”En privatisering vore förödande för bibliotekens samarbete”, *Biblioteksbladets* chefredaktör Annika Persson i *DN Kultur*, 23 oktober
- ”Privata bibliotek går inte ihop med folkbildning”, bibliotekarien Li Malm på *DN Åsikt*, 6 november
- ”Öppna biblioteken i Stockholm för drift i privat regi”, Magdalena Schrödwer och Oliver Rykatkin (M) på *DN Åsikt*, 6 november
- ”Vi har inga planer på att privatisera bibliotek i Stockholm”, Jonas Naddebo (C) på *DN Åsikt*, 9 november
- ”Ytlig och yrvaken debatt om driftsform av biblioteken”, Svensk biblioteksförenings ordförande Johanna Hansson på *DN Åsikt*, 14 november
- ”Häpnadsväckande uttalande om privata bibliotek”, Christer Hermansson, kulturchef i Strängnäs kommun och författare på *DN Åsikt*, 15 november
- ”Två läger i privatiseringsfrågan”, *Biblioteksbladet*, 16 november (Stina Loman)
- ”Vad tycker egentligen biblioteksföreningen om privatisering?”, blogginlägg av bibliotekarien Karolina Andersdotter, <https://karolina.andersdotter.cc/>
- ”Sätt stopp för privata experiment med biblioteken”, Charlotte Högberg och Martin Persson, BiS, på *DN Åsikt*, 21 november (även publicerat på BiS webbplats 20 november under rubriken ”Vems ärenden går Svensk biblioteksförening?”)
- ”Det finns många frågor att belysa och att kritiskt granska”, förtydligande av Johanna Hansson på Svensk biblioteksförenings webbplats, 22 november

BiS synpunkter på utkast till nationell biblioteksstrategi

I maj presenterades ett utkast till den nationella biblioteksstrategin, som ligger till grund för det slutliga förslag som ska presenteras senast den 1 mars 2019. Föreningen BiS har nu skickat in sina synpunkter till det fortsatta arbetet med nationell biblioteksstrategi.

Föreningen Bibliotek i Samhälle har i många år efterlyst en biblioteksstrategi på nationell nivå och vill härmed bidra till det fortsatta arbetet med strategin genom de synpunkter vi har tagit fram. Våra synpunkter har skickats in till sekretariatet som utreder Nationell biblioteksstrategi och finns också tillgängligt på BiS hemsida.

Yttrandet är en sammanfattning av diskussionen vid en medlemsträff september 2018 och de synpunkter som framkommit under tiden sen utkastet till nationell biblioteksstrategi publicerades. Texten har sedan behandlats i föreningens styrelse.

Yttrandet kommenterar dels de förslag som läggs fram i utkastet till en nationell biblioteksstrategi *Från ord till handling*, dels några viktiga synpunkter som vi tidigare har framfört och som vi anser att strategin bör ta upp. Våra synpunkter gäller i första hand folkbiblioteken.

Föreningen BiS kräver i sitt yttrande bland annat:

- en definition av vad ett folkbibliotek är och vilken roll det ska spela i samhället
- en utredning som belyser vilka konsekvenser finansieringsformer som ensidigt inriktar sig på prestationsmätt som utlån och öppettimmar får ur sambiblioteks- och tillgänglighetssynpunkter
- en utredning som klargör de problem som finns med privatiserade bibliotek
- att barnperspektivet och barnperspektiv tas upp i alla avsnitt och alla aspekter, vilket har aktualiserats av att FN:s Barnkonvention bli svensk lag den 1 januari 2020
- att Internationella Biblioteket ska få ett utökat uppdrag och utökade resurser som mångspråkig nationell lånecentral, placering och organisation ska utredas
- att en gemensam, statligt finansierad, nationell biblioteksplattform ska byggas upp och även innehålla referenser till forskning, uppsatser, projektrapporter, studier och utvärderingar

Hela BiS yttrande finns tillgängligt att läsa på föreningens hemsida, foreningenbis.com.

BiS styrelse

Illustration: Eleonor Pavlov.

Avsändare:
bis c/o J Dalmalm
Stigbergsvägen 11
752 42 Uppsala

Nästa nummer:

Nästa nummer av *bis* utkommer den 29 mars. Vi tar gärna emot material till numret! Skicka ditt bidrag till tidskriftenbis@gmail.com senast den 18 februari.

Vill du få fler biblioteks-nyheter från vänsterhåll?

Under 2018 kommer BiS att börja skicka ut ett gratis digitalt nyhetsbrev. Brevet kommer att innehålla nyheter, information och tips för dig som vill bevaka biblioteksutvecklingen ur ett vänsterperspektiv.

Det enda du behöver göra för att få nyhetsbrevet är att anmäla ditt intresse på vår hemsida foreningenbis.com.

Förra numret. Foto: Tobias Willstedt.

Föreningen BiS?

BiS står för Bibliotek i Samhälle. Vi är en socialistisk biblioteksförening som verkar för att utveckla biblioteken och samhället i en mer progressiv riktning.

BiS vill att biblioteken ska

- stödja yttrandefriheten och ge tillgång till information som grund för kunskap, opinionsbildning och samhällskritik
- drivas i offentlig regi och utvecklas i dialog med användare och närsamhälle
- arbeta normkritiskt, antirasistiskt, jämställt och jämlikt
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande med särskilt fokus på dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information, kultur och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Engagera dig i BiS!

Vill du veta mer om BiS och kanske engagera dig i föreningen? Tveka inte att ta kontakt med oss!

Kontaktpersoner

Stockholm: Tobias Willstedt
tralalaisdead@hotmail.com, 0709-185984

Göteborg: Anna Hallberg
anna.hallberg@kultur.goteborg.se, 031-3653081

Malmö: Martin Persson
oeoe@zitherlessons.net, 0737-023790

Umeå: Ida Holmlund
idaholmlund@yahoo.se

Söderhamn: Anna Strandow Öhman
annastrandow@gmail.com

Vill du bli kontaktperson på din ort? Hör av dig!